

Диференціація спортивних російсько-українських термінів

Породько-Лях О. В., Рєзніков А. С.

Національний університет фізичного виховання і спорту України, Київ, Україна

Анотація. Розглянуто стан вивчення проблеми спортивної термінології на сучасному етапі розвитку спортивної науки. На прикладі понять «роботоздатність» і «працездатність» зазначено диференційну ознаку перекладу російсько-українських термінів.

Ключові слова: спортивний термін; понятійно-термінологічний апарат; диференційна ознака; унормованість.

Вступ. Стандартизація загальновизнаних спортивних понять, їх диференціація і функціональність є нагальною проблемою у становленні сучасної спортивної науки. Пожвавлення інтересу науковців до вивчення різних аспектів фізичного виховання і спорту, виникнення нових видів та дисциплін спорту, інтеграція наукових понять (медицини, фізика, хімія, біологія, анатомія, економіка, історія, право, філософія тощо) у сфері фізичної культури і спорту сприяли виокремленню першочергового завдання – визначення понятійно-термінологічного апарату.

Будь-яка наукова сфера потребує чіткої диференціації термінів, оскільки наукові поняття запозичуються з різних мов, локально з батьківщини того чи іншого виду спорту або ж терміна. З огляду на це, постає нова проблема функціональної диференціації терміна – доцільний переклад або правильна адаптація терміна вже наявними в українській мові засобами.

Оскільки історичні умови «визрівання» спортивних українських термінів були несприятливими (Янків, 2000), а пуристичний напрям (пуристи відстоювали право терміна на власне український відповідник, скажімо, термін «гімнастика» замінити на «руханка») як на початку ХХ ст., так і нині піддається нищівній критиці, розрізнювання термінів у сучасній спортивній науці майже відсутні. Частково до питань диференціації термінів і понять у сфері фізичного виховання і спорту зверталися такі фахівці – автори ґрунтовних праць, як В. Платонов (2013, 2016), Т. Круцевич (2014), М. Ібрагімов (2016). Однак на особливу увагу потребує власне науковий дослідницький напрям – визна-

чення і стандартизація спортивних термінів; чітке розмежування їхнього змісту.

Мета дослідження – з'ясувати диференційні ознаки перекладу російсько-українських термінів у сфері фізичної культури і спорту.

Матеріал і методи дослідження: аналіз, узагальнення і синтез наукових джерел; порівняльно-зіставний аналіз; матеріалом вивчення є спортивні терміни.

Результати дослідження та їх обговорення. Оскільки майже всі терміни у спортивній науці є запозиченими [1], а деякі, які прийшли до нас з інших мов, адаптовані на російський лад, це спонукає дослідників (сфери фізичного виховання і спорту й української та іноземної філології) до плідної співпраці задля стандартизації та унормованості понятійно-термінологічного апарату [2, 4]. У своєму дослідженні ми керувалися двома принципами – обґрунтованістю за тлумаченням понять в українській мові та врахування ознак (Т. Кияк, 2004) терміна (співвіднесеність зі спеціальними поняттями, відтворюваність як мовна одиниця, наявність дефініції, нормативність, точність, лаконічність, відсутність синонімічності, позбавлений маркованості, незалежний від контексту тощо).

Зокрема, російський термін «работоспособность», який функціонує в українській спортивній, а також медичній та юридичній науці як «роботоздатність» і «працездатність» викликав неоднозначність поглядів фахівців щодо його вживання. «Работоспособность спортсмена – потенциальная способность спортсмена на протяжении заданного времени и с определенной эффективностью выполнять максимально возможный объем тренировочных и соревновательных нагрузок (упражнений)» [5]. Українською мовою пошук відповідного терміна зумовив кілька проблем: 1) відсутність у тлумачних словниках терміна «роботоздатність»; 2) необґрунтованість диференційної ознаки термінів «роботоздатність» і «працездатність» у спортивному словнику, хоча в поодиноких публікаціях ця проблема була порушена.

Розглянемо розрізнення цих понять в українській мові. За «Великим тлумачним словником української літературної мови» (2009) термін «працездатність» є уніфікованим і визначається «як здатність людини працювати, бути активним учасником трудових процесів». Як юридичний та медичний термін «працездатність» тлумачиться як «сукупність фізичних і психічних здібностей, що дозволяють людині брати активну участь у суспільно корисній праці; стан здоров'я як показник виконувати роботу» [3]. Враховуючи ознаку терміна «відсутність синонімічності» термін «працездатність», раніше введений до медичної та юридичної літератури, не може однойменно мати інший зміст у спортивній літературі. На позначення змісту терміна «працездатність» російській мові притаманний термін «трудоспособность». Деякі фахівці мають певне уявлення, хоч і нечітке, вкладаючи у зміст цих понять таку диференційну ознаку: «роботоздатність - потенційна можливість індивіда виконувати доцільну діяльність на заданому рівні ефективності протягом певного часу»; «працездатність - стан

здоров'я, що дозволяє людині виконувати роботу певного обсягу і якості». Отже, як носія здатності - людину слід розрізнати у двох поняттях: учасника трудового процесу (хоч спорт як професія також передбачена) та спортсмена, що виконує фізичну роботу (навантаження). З огляду на ці тлумачення постає проблема функціональності термінів у складі інших. Наприклад, з'ясуємо, чи правильно добраний за змістом термін («роботоздатність» і «працездатність») у складі інших термінів (зокрема «рекреація», «реабілітація», «стомлення») і чи є у даному випадку змістовний збіг понять .

Рекреація – комплекс оздоровчих заходів, що здійснюється з метою відновлення нормального самопочуття і *роботоздатності* здорової, але стомленої людини.

Реабілітація – комплекс медичних, педагогічних, психологічних та інших заходів, спрямованих на максимально можливе відновлення або компенсацію порушених або повністю втрачених в результаті хвороби або травми нормальних психічних і фізіологічних функцій (потреб) людського організму, його *працездатності*. Якщо це стосується спортсмена (не за професією) як учасника спортивної дії, то можна використати і термін «роботоздатність». Тому в даному разі може бути змістовний збіг. **Стомлення** – фізіологічний та психологічний стан людини, який є наслідком напруженої або тривалої роботи. Стомлення проявляє себе в тимчасовому зниженні *роботоздатності* [2].

Висновки. Таким чином, на прикладі термінів «роботоздатність» і «працездатність» виявлена диференційна ознака – розрізнення понять на основі змісту їх носія – людини як соціального працівника і як учасника спортивної дії.

Перспективами подальших досліджень є вивчення і встановлення диференційних ознак великого арсеналу спортивних (загальнонаукових) термінів для унормування і укладання єдиного словника.

Список використаної літератури.

1. Боровська О.В. *Співвідношення національних та інтернаціональних термінів в українській термінології фізичної культури і спорту: автореф. дис. канд. наук з фіз. виховання і спорту*: 24.00.02. Л., 2003. 20 с.
2. Коваль Р., Тиравська О. Проблеми перекладу термінології реабілітації. *Вісн. Нац. ун-ту «Львівська політехніка»*. Сер. Пробл. укр. термінології. 2017. №869. С. 39-46.
3. Медична енциклопедія-довідник: симптоми, лікування хвороб, ліки. Режим доступу: <http://medical-enc.com.ua>.
4. Скороходько Е.Ф. *Термін у науковому тексті (до створення терміноцентричної теорії наукового дискурсу)*. К., 2006. 99 с.
5. *Терминология спорта. Толковый словарь спортивных терминов* / сост. Ф.П.Суслов, Д.А.Тышлер. М.: СпортАкадемПресс, 2001. 480 с.